

Sažetak

Povodom srednjoeuropske Biblijske godine autor u ovom radu objašnjava kako djeci i mladima u školskoj katehezi približiti Bibliju, da je čitaju samostalno, osobno, pozorno i učinkovito. Za razliku od pretkoncilskih katekizama, novi se vjeronaučni priručnici više i bolje oslanjaju na biblijske tekstove, bolje ih djeci prikazuju i tumače. Na tome je u našoj katehezi u posljednje vrijeme mnogo učinjeno. No uvijek se može učiniti i bolje i više i učinkovitije. Da bi djeca i mladi sami bolje upoznali Bibliju, trebaju je sami pozornije i ustrajnije čitati; trebaju se znati s njome ophoditi. Čitanje biblijskih tekstova je aktivan i kreativan čin. U takvu čitanju Biblija postaje subjekt, a nije više samo objekt: ona mlade uči nešto za njihov život vrlo važno, daje im nečuvenu poruku, razotkriva im nov svijet. Čitanje Biblije ima stoga didaktičku svrhu. Iskustvo s Bogom, stečeno pozornim čitanjem Biblije, veće je i dublje nego iskustvo koje se stječe teorijskim (i još k tome napamet) učenjem vjerskih poučaka, istina i dogmi. Doista, sve to djeca mogu učinkovitije naučiti pozornim čitanjem Biblije. Katehet im pritom treba biti učinkovita pomoć: on im treba postati pratitelj na njihovu »putovanju« kroz biblijske tekstove. On im treba tumačiti tekstove u skladu sa suvremenim egzegetskim saznanjima. To osobito vrijedi za biblijske opise stvaranja svijeta, čovjeka itd. U čitanju Biblije i razumijevanju vjerskih istina treba primijeniti pedagošku metodu, osobito metodu postupnosti, ali u suradnji (korelaciji) s drugim nastavnim predmetima u školi. Katehet treba biti svjestan da Biblija svojim posebnim načinom pripovijedanja ne uvodi djecu samo u vjeru, nego im postaje škola izražavanja, pripovijedanja, služenja slikama, metaforama...

U nastavku autor ukratko (sržno) ističe i tumači pojedina poglavlja biblijske spasenjske povijesti Staroga i Novoga zavjeta želeći pokazati kako ona mogu djecu i mlade naučiti da vjeruju, nadaju se i ljube Boga i bližnjega. Tu autor sržno ističe važnost vjerskih, duhovnih poruka nekih odabranih poglavlja SZ, kao što su ona iz biblijske prapovijesti, npr. stvaranje, potop, gradnja kule babilonske, te nekih poruka iz deuteronomske povijesti, iz psalama i proročkih tekstova. Posebnu pozornost poklanja čitanju i iščitavanju Zakona, odnosno Deset riječi (zapovijedi). Iz Novoga zavjeta autor ističe neke evanđeoske tekstove koji djeci i mladima pomažu da bolje upoznaju Isusa Krista, njegov lik, djelo i značenje za njihovu vjeru, nadu i ljubav.

Ključne riječi: Biblija, škola, kateheza, katehet, Isus Krist, djeca, mladi, čudesa, uskrsnuće, euharistija, stvaranje, povijest, spasenje, vjera, nada, ljubav...

POVOD PISANJU OVOG ČLANKA

1. siječnja 2003. u Drezdenu (Njemačka) službeno je otvorena Biblijska godina 2003. s temom »Mnoge knjige i jedna Knjiga«. U Biblijsku godinu uključene su župe, te zajedničke katoličke i evangeličke inicijative i udruge u mnogim mjestima Njemačke. Organiziraju se biblijski tečajevi, biblijski tjedni, izložbe, svetkovine, euharistije i druge kreativne priredbe. U općinama i gradskim četvrtima to je prilika za suradnju: vijećnica, željeznički kolodvori, bolnice nude svoje prostore za biblijske izložbe. Na posebne biblijske tečajeve pozivaju se pučka odnosno otvorena sveučilišta, biblioteke i druge obrazovne i odgojne ustanove. U velikim njemačkim gradovima (primjerice Rostocku, Berlinu, Kaselu, Stuttgartu i Kölnu) postavljene su biblijske kućice (*Bibelbox*), na dva »kata«, u kojima se oni koji se zanimaju za Bibliju mogu s njome upoznati tako da slušaju »biblijske povijesti«. Biblijska godina završava svečanom službom Božjom 28. prosinca 2003. u katedrali u Mainzu.

Biblijska godina je prilika da Biblija ponovno zaživi na svim razinama, velika prilika za ekumenske susrete. Odogovornima za vjerski život na svim razinama savjetuje se da dadu priliku svima za biblijski razgovor i rad. U tu svrhu u Njemačkoj se nudi biblijska pomoćna literatura, letci, panoi i slično. Preporuča se organizirati i biblijska putovanja u Svetu zemlju ili drugamo gdje su mjesta na kojima se Biblija posebno doživljava. Na internetu je pokrenuta stranica »www.2003dasjahrderbibel.de« na kojoj se mogu dobiti sve obavijesti u vezi s Biblijskom godinom. Geslo Biblijske godine jest »Tražiti i naći« (njem. *suchen und finden*). Ovu inicijativu njemačke Crkve preuzele su i druge Crkve srednje, istočne i jugoistočne Europe.

BIBLIJA U VJERONAUČNOJ NASTAVI U ŠKOLI

Biblija je još uvijek najprodavanija knjiga svijeta i, dakako, još uvijek temelj naše kršćanske vjere, no biblijska se pobožnost rijetko susreće i u najvjernijih katolika. Ona je još uvijek kulturna baština najvećeg dijela europskih naroda, ali ona živi negdje na rubu sekulariziranog društva, u muzejima, ili kao ukras u obiteljskim regalima.¹

S Biblijom nije lako ni u školskoj vjeronaučnoj nastavi. Tu ima poteškoća razne naravi i s različitih strana. Mnogi se kateheti danas pitaju ima li uopće smisla današnjoj djeci i mladima predstaviti Bibliju, ovu drevnu knjigu s teško razumljivim i stranim tekstovima. Pritom zaboravljaju u kako su velikoj mjeri biblijski tekstovi ipak prisutni u javnim raspravama današnjice. U kriznim situacijama često se čuje biblijska riječ o potrebi međusobne ljubavi, mira i pomirenja među ljudima. I laičke novine znaju citirati biblijske riječi, npr. iz Isusova govora na Gori (Mt 5) pa i druge. Proročko viđenje »Svoje će mačeve prekovati u ralice, a svoja koplja u radne srpove« (Mih 4,3) zapisano je kao geslo, kao slika nade, na zgradi Ujedinjenih naroda u New Yorku. Taj je navod iz proroka Miheja devedesetih godina prošloga stoljeća pokrenuo lavinu pobuna protiv komunističkih režima. Kad se govori o ekologiji, o očuvanju zemlje, mnogi se pozivaju na biblijski izvještaj o stvaranju i ističu da nam je zemlja darovana i povjerena da je brižno čuvamo točno onako kako stoji zapisano u Bibliji: »I blagoslovi ih (ljude) Bog i reče im: 'Plodite se, i množite, i napunite zemlju, i sebi je podložite!'« (Post 1,28). Kad se negdje u svijetu pojave strašne katastro-

¹ B. FEININGER, *Mit der Bibel das Leben erzählen*, u: »Bibel und Kirche« 56(2001) str. 148.

fe, požari ili poplave, mnogi se obuzeti strahom odmah sjete biblijskog izvještaja o potopu i proročkih navještaja kozmičke katastrofe (Post 6-9; Mt 24,29 i drugdje).

Tako, dakle, Biblija nije posve odsutna iz našeg suvremenog života, nije posve nepoznata, stara i strana knjiga. Njezine su poruke još uvijek vrlo prisutne u govorima, raspravama i umjetničkim djelima. Treba sve poduzeti da je mladi upoznaju i da u školama o njoj i s njome povedu razgovor.

BIBLIJA U VJERONAUČNIM PRIRUČNICIMA

Ako na brzinu pregledamo najnovije vjeronaučne udžbenike², vidimo da se Biblija u njima susreće na više razina:

- Uvod u Bibliju ponuden je na najopćenitiji način, a biblijske su teme najčešće obrađene u obliku sinteze (npr. stvaranje, Izlazak, Mojsije, Samuel, David, proroci, Isus, Isusove prisposode i čudesa).
- Na biblijske se tekstove u tematskim jedinicama poziva s teološkim naglaskom (npr. pitanje Boga i njegove opstojnosti, Isusov navještaj kraljevstva Božjega, čovjekova usmjerenost prema vječnosti).
- Citiraju se biblijski tekstovi koji služe kao model/uzor u obradi tematskih jedinica s težnjom da ih mladi primijene na život (npr. vjera i pouzdanje: Abraham; oslobođenje: Mojsije; obraćenje i pomirenje: David, Jona, izgubljeni sin...).

Plan i program katoličkog vjeronauka i crkveni dokumenti o vjeronaučnoj nastavi³ pokušavaju Bibliju pokazati kao temeljnu »normu normans« kršćanstva, unijeti u vjeronaučnu nastavu životna iskustva, primjere življene vjere iz crkvene povijesti, etičke odnosno moralne norme kršćanskog

življenja. U katekizmima primjećujemo upute kako postići te ciljeve i putove:

- Vjeroučenicima se predaju biblijski sadržaji. Tako oni imaju priliku da upoznaju najvažnije događaje i iz Staroga i iz Novoga zavjeta i njihove poruke. Dapače, oni više puta, i to na različitim razinama, odnosno u različitim razredima, uče iste biblijske sadržaje. Kateheti im *postupno* daju dublji uvid u biblijske događaje i poruke. Tako vjeroučenici mogu upoznati Bibliju s više strana. Obrađuju se uvodna pitanja, biblijske predaje, povijest nastanka biblijskih knjiga.
- Mlade se upoznaje s vjerskim sadržajima, osobito upoznavajući ih s glavnim biblijskim likovima. Katehetski udžbenici pokušavaju mladima pokazati kako biblijski uzori pomažu da se protumače razna temeljna životna iskustva i razni oblici kršćanskoga življenja.

Na katehetima je velika odgovornost. Oni prije svojih vjeroučenika trebaju temeljito upoznati Bibliju da bi je njima mogli tumačiti. Na temelju Biblije trebaju im pomoći da u njima rastu temeljne kreposti: vjera, nada i ljubav. Čitajući Bibliju

² Sa starijim vjeronaučnim udžbenicima stvari stoje sasvim drukčije. Nažalost, oni se nisu trudili da Bibliju u dovoljnoj mjeri približe mladima, a i kad su im je pokušali približiti, doslovno su tumačili nje ne najtemeljnije tekstove. Nisu poštivali načelo postupnosti, rijetko su navodili izvorne biblijske tekstove, nego su ih najčešće prepričavali, dakako onako kako su ih oni (ili tradicionalna katolička kateheza) shvatili. O tome je pisao M. ZOVKIĆ, *Biblija u našoj katehezi*, u: *Naša kateheza i Drugi vatikanski sabor*, KS, Zagreb 1987, str. 36-38.

³ KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb 2000; IVAN PAVAO II, *Catechesi tradendae*. Apostolska pobudnica, Zagreb 1994; HBK, *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb 1998; B. FEININGER, *nav. čl.*, str.149.

mladima trebaju, pod njihovim vodstvom, na primjerima Abrahama, Mojsija, Isusa i Pavla učiti vjerovati, nadati se i ljubiti.⁴ Biblija pokazuje da je i Bog s ljudima nešto naučio (poslije potopa, Post 8,21).

ŠTO BI TREBALO TOMU DODATI?

U školi se treba naučiti Biblijom služiti, s njome dostojanstveno ophoditi, čitati biblijske tekstove. Biblijske poruke mladi trebaju naučiti ostvarivati, primjenjivati na život, na pojedine konkretne situacije u kojima proživljavaju radosti i žalosti, uspjehe i neuspjehe... Dok čitamo pojedine biblijske tekstove, trebamo se stalno pitati čemu oni služe, zašto su baš ovako oblikovani, ispitati njihov »životni smještaj«. Treba znati kako su ti tekstovi nastali, razvijali se, primali sveder nove oblike, konačno bili zapisani u knjigu nama na poduku, da mi postanemo dionici tisućljetnog iskustva.⁵

Najnovije spoznaje književne kritike i teorije priopćavanja (komunikacije) stavljaju jači naglasak na *čitanje tekstova*. Čitanje teksta nije puki pasivni čin preuzimanja, preslikavanje pročitanih slova u našu pamet, nego vrlo *aktivan* čin. Čitatelj konstruira ili inscenira tekst koji pažljivo čita. Čitanje nije slično *slušanju* glazbe, nego većma samom *muziciranju*. Pritom je *instrument* sam čitatelj.⁶ Čitajući tekst čovjek je aktivan u najvišem stupnju: on gradi, vodi razgovor s pročitanim, u svojoj mašti pročitano proširuje, primjenjuje... Čitati tekst znači s njime zapodjenuti razgovor. Čitanje biblijskog teksta kao riječi Božje upravo je takav aktivni čin, dijalog s Bogom po njegovoj riječi, dijalog s istom Božjom Riječi koja je postala *tijelo* (meso) u Isusu iz Nazareta (Iv 1,14). Pozitivni je učinak takvog postmodernističkog pristupa čitanju teksta upravo taj kreativni, višeznačni potencijal Biblije⁷, što vjeronaučnoj

nastavi daje nov oblik i nove mogućnosti. Čitanje Biblije treba uvijek biti ostvareno u zajedništvu s Crkvom, njezinom tradicijom, njezinim učiteljstvom. Tu je velika odgovornost i zadaća kateheta da mladima ukažu na potrebu takvog »eklezijalnog« čitanja Biblije.⁸

Biblijski tekstovi imaju *didaktički cilj*: oni nas žele naučiti nešto za život vrlo važno. Do samog biblijskog teksta mladi dolaze tek onda kad im se pomogne da mu se osobno približe, da se s njim počnu osobno ophoditi, da im tekst osobno progovori, da čuju i shvate njegovu poruku. Biblijski tekst u ovom didaktičkom procesu nije više *objekt*, nego *subjekt*: on mlade nečemu uči, nešto im razotkriva, poručuje. Uči ih kako da postanu samostalan subjekt najprije u krugu svoje obitelji, a potom u Crkvi i širem društvu, da odgovorno razmišljaju i tako sazrijevaju.⁹ Biblijski su tekstovi napisani da nam nešto kažu, na nešto upozore. Pritom dobro znaju da smo mi u drukčijoj situaciji nego su bili ljudi s kojima su zajedno oni nastajali i rasli prije dvije do tri tisuće godina. Sveti je Pavao za Stari zavjet napisao: »Uistinu, što je nekoć napisano, nama je za pouku napisano da

4 W. BRUNERS, *Wie Jesus glauben lernte*, Freiburg 21989.

5 U razradivanju gradiva služim se raznim djelima pretežito s njemačkog jezičnog područja, npr. I. BALDERMANN, *Einführung in die biblische Didaktik*, Darmstadt 1996, str. 2sl.

6 D. KOSCH, *Kontekstuelle Bibellektüren*, u: »Bibel und Kirche« 52(1997)2, 55. Citirano u B. FEILINGER, *nav. čl.*, str. 151.

7 Neki egzegeti govore o »polifoniji Biblije«. Usp. E. ZENGER i suradnici, *Einleitung in das Alte Testament*, II, Stuttgart 21996, str. 18.

8 PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, *Tumačenje Biblije u Crkvi*, Zagreb 1995, str. 109-119.

9 G. HEISSEN, *Die Bibel an der Schwelle zum dritten Jahrtausend nach Christus*, u: »Theologia Practica. Zeitschrift für praktische Theologie und Religionspädagogik« 27(1992), str. 4-23.

po postojanosti i utjesi Pisama imamo nadu« (Rim 15,4). Oni nam žele prenijeti svoja vlastita iskustva tako da u njima otkrijemo odgovore na mnoga svoja pitanja. Upravo kroz ovakav dijalog s biblijskim tekstovima mladi dozrijevaju i stežu nova iskustva da bi mogli o svim životnim sastavnicama samostalno i zrelo suditi. Nije dobro djeci i mladima trpati znanje, samo u obliku nekih gotovih poučaka ili teza, u njihove pameti kao u neki kontejner iz kojega bi oni poslije to znanje po potrebi vadili.

Ako želimo učiniti uslugu narednim naraštajima, moramo mlade naučiti da se s Biblijom tako ophode kako bi već kao djeca u njoj našli mogućnost da utemelje svoju vjeru, nadu i ljubav. Samo će tako naučiti da jednom u susretu s ljudima drugih vjeroispovijesti ili religija budu sigurni i pouzdani u ono što su sami iz Biblije naučili, da se oslobode mnogih predrasuda kojima su bili opterećeni stariji, da budu sposobni razlikovati ono što se o Bogu drukčijim riječima govori i naučava i da ih to niti ne očara kao nešto apsolutno novo i privlačno niti ne sablazni. Kateheti trebaju biti svjesni da su odgovorni za buduću naraštaj, te da u vjeronauku trebaju učiniti sve kako bi on mogao u budućnosti preživjeti.

Iskustvo s Bogom, stečeno pozornim čitanjem Biblije, koja je nastala na temelju iskustva s Bogom, veće je nego ono iskustvo koje stječemo pomoću učenja napamet teoloških poučaka, oblikovanih u pitanjima i odgovorima kao što su to npr. činili naši pretkoncilski vjeronaučni udžbenici.¹⁰ Biblijski tekstovi odražavaju iskustvo s Bogom kroz mnoštvo ljudskih iskustava, koja idu kroz više naraštaja. To čini Bibliju neiscrpnim vrelom učenja. Svaki naraštaj ima novu priliku da svoja najizvornija iskustva unese u razgovor s Biblijom te ih u svjetlu biblijskih obećanja uči iznova gledati.

Vjera i nada ne rastu na tlu opomena i upozorenja, nada najprije zahtijeva dobrotu i ljepotu stvorenoga života, a to upravo nude biblijski tekstovi. Oni izostravaju naša osjetila za ono što je od životne važnosti. U Bibliji je već od prvih stranica naznačen put kojim se može učiti nadati, vjerovati i ljubiti, imati osjećaj za dobro i lijepo. Biblija nam omogućuje da naučimo držati ravnotežu između emocionalnog i racionalnog u našem životu. Ona ne uči djecu vjerovati, nadati se i ljubiti pomoću nekih poučaka, definicija, dokaza, zapovijedi, zabrana, nego im nudi tekstove i primjere na kojima *postupno* uče vjerovati, nadati se i ljubiti. To je nešto kao *obiteljski odgoj*. Dok čitaju pozorno biblijske tekstove mladima se otvaraju oči, oni uče gledati stvari onakvima kakve one uistinu jesu i sami ih prosuđivati. Život je lijep i dobar preko svake mjere, ali je on podvrgnut i bolima, neuspjesima, žalostima. Treba se boriti između jednog i drugog, da nadvladamo te protivštine života i da budemo uvijek ljudi vjere, nade i ljubavi.¹¹

Biblijska didaktika je nešto više nego jednostavno umijeće posredovanja znanja. Ona pokušava iznutra i izvana pronaći odgovor na izazove koji ugrožavaju život novih naraštaja. Didaktičko pitanje je u suštini pitanje što je to *bitno* za buduću novi naraštaj. Treba shvatiti da danas imamo posla sa stubokom promijenjenim djetinjstvom, djetinjstvom koje je s mnogo stra-

¹⁰ HEFLER – KORNFEIND – KOLAREK, *Mali kršćanski nauk*, Zagreb 1983. i *Srednji kršćanski nauk*, Zagreb 1984. Vidi M. ZOVKIĆ, *Biblija u našoj katehezi*, u: *Naša kateheza i Drugi vatikanski sabor*, KS, Zagreb 1987, str. 36-38.

¹¹ I. BALDERMANN, *Biblische Theologie als Weg des Lernens*, u: »Jahrbuch für biblische Theologie« 1(1986), str. 182s.; H. K. BERG, *Ein Wort wie Feuer. Wege lebendiger Bibelauslegung*, München 1991; ISTI, *Grundriß der Bibeldidaktik. Konzepte, Methoden, Modelle*, München 1993.

na ugroženo (od malena pod utjecajem loših filmova, moralno korumpirane televizije koja uvelike utječe na dječje ponašanje, sasvim drukčija slika svijeta, nego što smo je mi u svojem djetinjstvu imali).¹² Nestalo je skrovito ognjište u kojem bi se djeca mogla osjećati na sigurnome i u kojem bi se mogla uspješno razvijati. To ne treba nipošto shvatiti kao nostalgiju.

Lako se može objektivno opisati u čemu se današnji naraštaj djece razlikuje od ranijih naraštaja: ona odrastaju za svijet čiji svršetak nije teško predvidjeti. Današnjem naraštaju djece i mladih treba pomoći da nađu odgovore na sudbonosna pitanja o njihovoj budućnosti. Ti ih odgovori trebaju nositi kroz život pun tegoba, poteškoća svih vrsta. Treba im uliti nadu, naučiti ih da žive u *vjeri i nadi*, uostalom i u nadi u *vječni život*. Nada im mora pomoći da mogu odgovoriti na pitanje o boli, o razaranju prirode i ubijanju ljudi, o smrti koju u svome životu svakodnevno susreću. Vjera i nada im moraju pomoći da nadvladaju žalosti koje ih prate kroz život. Trebaju im ulijevati ljubav prema neizmjerljivoj dobroti i ljepoti svijeta koji je Bog stvorio. Nema drugog sredstva koje bi tako snažno u mladima stvaralo tu vjeru i nadu kao Biblija. Vjera i nada su tema koja se proteže kroz cijelu Bibliju. Međutim, one se ne postižu tako lako, tako jednostavno. Treba ih učiti kao što učimo sve drugo u životu.

Tako Biblija postaje *didaktičko načelo*, po kojem daje poticaje i postaje partnerica u samostalnom učenju. Po tom načelu i vjeroučitelj postiže slobodu da drukčije shvati ulogu sebe kao učitelja. Ne mora uporabiti sve svoje govorničke sposobnosti da ih uvjeri u istinitost vjere. On ih naime ne bi takvim postupcima uvjerio, nego samo nagovorio. Ono što on treba učiniti skromnije je, ali mnogo djelotvornije: on će pokušati mladima omogućiti pristup

biblijskim tekstovima, istinski susret s njima; omogućiti im da uspostave dijalog s biblijskim tekstovima, *dijalog* koji traje duže nego vjeroučiteljeva vjeronaučna nastava. Treba im pomoći da se u njima ostvari ono što je Isus svojim učenicima rekao: »Nitko ne može doći k meni ako ga ne povuče Otac koji me poslao... Pisano je u Prorocima: *Svi će biti učenici Božji*. Tko god čuje od Oca i pouči se, dolazi k meni« (Iv 6,44-45). Pritom će se često vjeroučitelj iznenaditi što sve djeca mogu na taj način postići. Sve drugo značilo bi nasilje nad mladima i nad Biblijom.¹³

Pritom treba voditi računa o nekim *pedagoškim metodama*¹⁴ u pristupu biblijskim tekstovima. Suvremena biblijska didaktika zahtijeva da biblijski usmjereni vjeronauk bude *otvoren* i u djeci i mladima razvija *osobnost*. Treba poštivati interes mladih za biblijske tekstove koji imaju dublju vezu s njihovim životnim iskustvima i problemima. Normativna uporaba biblijske objave kao dokaz za teološke, antropološke ili etičke sadržaje nije dobra ako nije dobro obrazložena. Mladima se bez straha može dati na čitanje i izazovni biblijski tekstovi. Oni će u njih izazvati živu diskusiju. Iz nje će proizići dobri plodovi. Svakako bolji nego ako se mlade prisiljava da napamet nauče gradivo koje se od njih zahtijeva. Mladi će doživjeti blizinu Božju, doživjet će aktualizaciju Božje riječi u svome životu, u svojoj osobnosti. Biblijski dobro izobražen katehet znat će pritom mlade uspješno pratiti. Uzimat će u obzir njihov osobni razvoj kroz razne psihološki uvjetovane faze ži-

¹² N. POSTMAN opisuje posljedice gledanja televizije kao »nestanak djetinjstva« u *Verschwinden der Kindheit*, Frankfurt 1983.

¹³ Usp. M. WEINRICH, *Das Schriftprinzip und der Unterricht*, u: »Pastoraltheologie« 77/1988, str. 292s.

¹⁴ LJ. RADOŠEVIĆ, *Biblija – knjiga života. Pedagoški pristup*, u: »Kateheza« 24(2002)1, 51-56.

vota od djetinjstva kroz mladenaštvo do odrasle dobi.¹⁵ Poštivat će načelo *postupnosti*. Tu je stoga vrlo važan dobar početak, prvi susret s Biblijom, prva i najranija izlaganja biblijskih opisa djece. Odgoj za Bibliju zapravo počinje već u dječjim vrtićima, kako god neki (iz raznih sekta) bili protiv takvog odgoja. Zato je vrlo važno kakvu čemu »Bibliju za djecu« dati u njihovoj ruci.

Pripovjedalački način izlaganja povijesti spasenja uvelike će pomoći mladima da sami postanu osobe koje će znati pripovijedati, koje će se u životu znati služiti raznim literarnim oblicima. Nije nikakva nepoznanica da su veliki pjesnici i romanopisci to postali zahvaljujući upravo ranom otkriivanju i pozornom čitanju Biblije.

Valja, nadalje, ostvarivati projekte zajedno s drugim nastavnicima, organizirati biblijske kružoke u školi i u župi, kvizove i biblijske predstave (kao što su Josip Misirski, Izgubljeni sin, Abraham, Ivan Krstitelj itd.), posjećivati muzeje u kojima će se mladi susresti s brojnim biblijskim temama ili im omogućiti razne oblike slobodnog, kreativnog rada: crtanje, modeliranje, ručni rad.¹⁶ Vrlo se rado sjećam jednog zajedničkog sastanka nas članova Srednjoeuropskog biblijskog društva u Brixenu (prije otprilike pet godina), na kojem nam je mlada nastavnica prikazivala kako zaposliti mlade, osobito djecu, u modeliranju biblijskih figura. Dala nam je upute i materijal u ruke, te dva sata na raspolaganje da oblikujemo figure iz života proroka Jone i da insceniramo njegove najvažnije životne etape: poziv, poslanje, otpor, obraćenje, propovijed u Ninivi... Moram priznati da mi je to ostalo duboko u sjećanju. Još bih danas mogao opisati kako su sve one figure i scene izgledale.

U vjeronaučnoj nastavi važna je *korelacija* biblijskih tekstova s ostalim predmeti-

ma u sklopu odgojno-obrazovnog školskog programa.¹⁷ Treba voditi posebnu brigu o uspostavljanju što kvalitetnijeg suodnosa između onoga što se o Bibliji uči u vjeronauku i onoga što učenici uče u drugim obrazovno-odgojnim predmetima, osobito u onima u kojima dolaze do izražaja jezični, književni, likovni, glazbeni, povijesni i zemljopisni odgoj i obrazovanje. Nadalje, Biblija je zbirka knjiga raznih književnih rodova pa se kao takva može pojaviti kao *korelativ* drugim predmetima kao što su povijest svijeta, osobito povijest staroga Istoka, književnost (psalmi kao pjesme, Pjesma nad pjesmama, proročki tekstovi, Job i drugi tekstovi), biologija i evolucija koje govore o nastanku i razvoju ljudske vrste na zemlji. U tome ima dodirnih (ali i problematičnih) točaka s Biblijom, što mladima svakako treba protumačiti da ne bi u njih kasnije došlo do kratkih spojeva. Tumačeći biblijske izvještaje – osobito u odnosu na stvaranje, sliku svijeta, povijest, geografiju – na suvremen i ispravan način, kako traže i noviji crkveni dokumenti (počevši od enciklike pape Pija XII »Divino Afflante Spiritu« 1943. do dogmatske konstitucije »Dei Verbum« Drugog vatikanskog koncila (1965.)), dapače do dokumenta Papinske biblijske komisije »Tumačenje Biblije u Crkvi danas«¹⁸ – pomoći ćemo mladima da shvate Bibliju kao knjigu riječi Božje a ne kao udžbenik

¹⁵ A. LACHMANN, *Kinder- und Schulbibeln*, Göttingen 1999.

¹⁶ A. HECHT, *Kreative Arbeiten mit biblischen Figuren*, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart 1998.

¹⁷ T. BEUS, *Korelacija školskog vjeronauka i drugih predmeta u radu s Biblijom*, u: Kateheza 24(2002)1, 45-50; A. REBIĆ, *Biblija kao mjesto susreta i dijaloga vjeronauka i drugih predmeta*, u: Kateheza 24(2002)1, 37-43.

¹⁸ PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, *Tumačenje Biblije u Crkvi danas*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1995.

raznih znanosti te da tako izbjegnemo mnoge nesporazume s Biblijom koje su imali naraštaji prije njih. »Riječ je zapravo o potrebi uspostavljanja, njegovanja i trajnog razvijanja što kvalitetnije suradničke povezanosti između onih nastavnih predmeta, odnosno nastavnih područja u školi, koji su bitno povezani s kulturnim, nacionalnim i religioznim identitetom učenika.«¹⁹

Biblija kao temelj vjeronaučne nastave u našim školama ima veliku *ekumensku* priliku. Biblija je zajednička knjiga katolika, protestanata i pravoslavnih. Ona kršćane još uvijek povezuje. Osim toga ona u našoj sredini ima i posebnu priliku *međureligijskog* dijaloga. Bibliju, odnosno veliki dio onoga što mi zovemo Starim zavjetom, priznaju i židovi kao svoju svetu knjigu, a iz nje su velikim dijelom preuzeli sadržaje i muslimani. Čitanje Biblije u židova ima veliko značenje ne samo za vjerski nego i za kulturni i nacionalni odgoj. To je zapravo temeljna knjiga židovskog identiteta. Treba zajedno sa židovima i muslimanima (ako ih u školi ima) otkrivati nove putove čitajući svete tekstove.²⁰

BIBLIJSKA DIDAKTIKA IZABRANIH POGLAVLJA STAROGA ZAVJETA

Biblija je knjiga puna napetosti i protivnosti, pa i proturječja, u kojoj ljudi govore sasvim ljudski, knjiga neiscrpane punine raznih tema i jezičnih oblika. Koju god stranicu otvorimo, ulazimo u razgovor sa smrću i životom, dobrotom i zloćom, ljubavlju i mržnjom, očajem i nadanjima... U njoj susrećemo čudesnu mnogovrsnost i različnost: od Propovjednikova pesimističkog svjetonazora do Ivanove kristovske mistike, od ratničkog duha Jošue i Sudaca do Isusova proglašenja blaženima onih koji uspostavljaju mir u ovom svijetu (propovjed na Gori), od ljubavne lirike Pjesme nad

pjesmama do Pavlovih pohvala askezi, od proročkog radikalizma (proroci govore o budućem sudu koji nikoga neće poštediti) do trezvenog razmišljanja u pastoralnim poslanicama.²¹ Tu susrećemo sve životne stvarnosti: sumnju i skepsu, očaj i razočaranje... Biblijski tekstovi opisuju život kakav on jest u svojoj stvarnosti. Po tomu je Biblija jedinstvena knjiga čovječanstva.

1. Veličanstveni biblijski tekstovi nade jesu npr. oni koji govore o *mesijanskoj budućnosti*, kada će ljudi svoje mačeve prekovati u plugove (Mih 4,3; Iz 2,4), vuk zajedno s ovcama prebivati (Iz 11,6), Bog otrti suzu s naših očiju (Iz 25,8; Otk 21,4). No, o vjeri i nadi ne govore samo proročki tekstovi koji naviještaju bolju budućnost, nego i tekstovi koji govore o prošlosti. U opisima *stvaranja svijeta i čovjeka* (Post 1 – 3) nema ništa što bi zadovoljavalo čovjekovu znatiželju; oni opisuju ono što je u našem svagdašnjem životu samo po sebi razumljivo i omogućuju nam da to dublje i bolje shvatimo: sve je naime moglo biti i sasvim drukčije da čovjek nije sagriješio, da se nije otrgnuo od Boga. Ovako, svijet je samo prividno dobar i siguran, njega zapravo stalno ugrožavaju sile kaosa. Pisac Post 1,1 – 2,4a govori o dobroti i ljepoti svijeta, koje dolaze samo od Boga, da bi ulio u ljude sigurnost za budućnost, da bi im usadio nadu u bolje sutra. Pripovijest o *potopu* (Post 6 – 9), koju poznaju gotovo sve kulture i religije, u Bibliji se zaključuje obećanjem da Bog nikada više neće dopustiti da jedna takva katastrofa pogodi zemlju. Bog

¹⁹ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Plan i program katoličkog vjeronauka u osnovnim školama*, Zagreb 1998, str. 14. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Vjerska dimenzija odgoja u katoličkoj školi*, KS, Zagreb 1989, br. 70 i 72.

²⁰ H. ADELBERT, *Interreligiöse Erziehung 2000*, Hamburg 1998, str. 455-470.

²¹ B. FEININGER, *nav. čl.*, str. 153.

obećava, on se dapače kune, da na zemlji nikad više neće prestati rasti zelenilo, povrće, voće, izmjenjivati se jesen i zima, hladnoća i vrućina, dan i noć. Za one kojima te stvari nisu bile same po sebi razumljive, nego su bile ovisne o Bogu ili bogovima, takvo je obećanje značilo silno mnogo. Dakako, te biblijske opise treba već djeci i mladima tumačiti tako da ih u budućnosti ništa ne iznenadi, ništa ne šokira. Koje je sve nesporazume u ljudi stvorilo *doslovno* shvaćanje i prepričavanje tih opisa u starijim vjeronaučnim udžbenicima, sami smo svjedoci.²²

Pripovijest o *gradnji kule babilonske* (Post 11) pokazuje kako Bog kažnjava ljude koji misle da su oni ovdje na zemlji »sve-mogućići«, da mogu ostvariti sve što im padne na pamet (Post 11,6). U svom nastojanju da si pribave ime, da stignu do samog »Božjeg prijestolja« i da zavladaju svijetom, oni su bili kažnjeni tako da su im se »jezici pobrkali«, da jedan drugoga više nisu razumjeli, da su se raspršili po svoj zemlji (Post 11,7,9). Tek će Duh Sveti na dan Pedesetnice to popraviti, opet ljude sjediniti, jezike im učiniti razumljivima²³ tako da mogu opet, ovaj put u Crkvi, ostvariti zajedništvo, jedan drugoga razumjeti, voljeti. Takav je opis onima koji su se stalno bojali moćnika ovoga svijeta (Senaheriba, Nabukodonosora i drugih...) bio izvanredno velika utjeha.

2. Povijest o *kraljevima* na Davidovu prijestolju (1 Sam – 2 Kr) kojima je po proroku Natanu (Davidu: 2 Sam 7,14) obećano da će njihova vlast zauvijek trajati, ali pod uvjetom da slušaju Gospodina. U suprotnom, stići će ih kazna. Razorenjem Jeruzalema i Judeje (587. pr. Kr.) kazna je stigla: Jeruzalem je razoren, velik dio naroda odveden u babilonsko sužanjstvo. Ta povijest može biti velika pouka za mlade. Deuteronomist je povijest izrael-

skih kraljeva i izraelskog naroda teološki tumačio kao kaznu za grijehе koje su počinili kraljevi i narod. No to nije bila posljednja Božja riječ. *Po prorocima* Bog je ponovno i ponovno obećavao da će im poslati spasitelja koji će ih izbaviti iz svih nevolja. Najprije su to bili razni vođe koji su narod vodili iz sužanjstva u oslobođenje, a na kraju je to bio Mesija, *Isus Krist*, koji sve židove i sve čovječanstvo spašava iz ropstva zla, odnosno *iz ropstva grijehа*. Proroci su u tome imali veliku ulogu: po njima je Bog govorio ocima u više navrata i na više načina (Heb 1,1) i po njima narodu obećavao spasenje. Oni su u narodu utemeljivali nadu u bolje dane, u posljednje dane, mesijanske dane. Treba doći Mesija, osloboditelj od svega zla i svih nevolja, od potlačivanja, pljačkanja, iskorištavanja i siromaštva te uspostaviti *ново kraljevstvo*, kraljevstvo mira, ljubavi i pravde (Iz 61,3). To je sve temeljna crta biblijske nade.

3. Još temeljitije i učinkovitije mladi mogu učiti nadati se i imati povjerenje u Boga čitajući (i učeći napamet) *psalme*. Oni su pjesme vjere, utjehe i nade. U njima se ocrtavaju i ogledavaju sve životne situacije: očaj, bijeda, nevolja, jad, napuštenost (Ps 22,1ss i mnogi drugi). Djeca mogu, bez većih poteškoća, shvatiti slike i metafore koje psalmi uporbajuju. Neka kateheti pokušaju napisati na ploču bilo koji redak psalma koji je oblikovan kao

²² Vidi primjer u M. ZOVKIĆ, *nav. čl.*, str. 35-36. Njemu je jedna mlada djevojka, ogorčena što im opis stvaranja čovjeka nije bio primjereno prikazan već u djetinjstvu, rekla »da su mnogi njezini vršnjaci i vršnjakinje otišli s vjeronauka uvjereni da Crkva i danas naučava kao obaveznu vjersku istinu da je Bog zaista umijesio Adamovo tijelo i Evu stvarno izvukao iz Adamova rebra«.

²³ Pojava *glosolalije*, govora u različitim jezicima koje svi razumiju, *simbol* je razumijevanja ljudi različitih jezika, rasa i boja u vjeri, nadi i ljubavi u novom zajedništvu u Kristu, u Crkvi.

metafora, kao npr.: »Vode mi dođoše do grla! U duboko blato zapadoh i nemam kako nogu staviti; u duboku tonem vodu, pokrivaju me valovi« (69,2-3), i neka onda pitaju djecu što im te slike govore, kakvu životnu situaciju im one ocrtavaju. Može se povesti vrlo zanimljiv razgovor u kojem će kateheti vidjeti što sve djeca osjećaju kad pročitaju ovakve riječi jednoga psalma. Možda je još bolje da djeca svoja iskustva ili saznanja ispišu na papir. Kateheti će dobiti vrlo zanimljive odgovore. Djeca gledaju televiziju i slušaju radio, te čuju o požarima, potresima, neprijateljstvima među ljudima, pljačkama... U razgovoru neka kateheti djeci protumače vrijeme u kojem je psalam nastao, osobe koje su psalme napisale, prilike u kojima su psalmi nastali i tomu slično. Ta uvodna biblijska pitanja trebaju djeci biti od pomoći da lakše i dublje shvate poruku psalma. Treba ih upozoriti da su uvodne pripomene samo okvir – a ne sadržaj, poruka – u kojem mogu bolje shvatiti psalam. To nije bitno, to nije prvotno. To je ljuska u kojoj se nalazi srčika.²⁴ Ljusku treba razbiti, srčiku uživati. U takvu će biblijskom razgovoru doći mnogo toga navidjelo: 1. Djeca traže asocijacije biblijskom tekstu iz svojeg vlastitog iskustva i mašte. Biblijska ih riječ ispunja ne samo u ovom trenutku, dok razmišljaju o tim slikama, nego i mnogo trajnije. 2. U razgovoru s djecom doći će navidjelo kako djeca spretno barataju metaforama kojima se služe psalmi. 3. U razgovoru će kateheti primijeti kako već djeca znaju izgovoriti neke kritičke teološke refleksije. To se mnogo jasnije događa osobito poslije 4. razreda osnovne škole. Bit će to vrlo zanimljiva biblijska poduka. Djeca se brzo poistovjeće s riječima psalma. U njima prepoznaju jezik svojeg iskustva, svoje strahove, svoje snove. Oni im pomažu da pronađu put do samih sebe, do svoga srca, do svoje savjesti.

Otvaraju im nove vidike, pomažu im pronalaziti nove putove, utemeljiti vjeru, nadu i ljubav. Psalmi su škola molitve i istinske duhovnosti. Čitajući psalme, a neke učeći *napamet*, mladi uče što znači *slaviti* i *hvaliti* Boga, *diviti se* ljepoti zemlje, *radovati se* životu.

4. Pa i *Tora*, što često prevodimo – ne sasvim točno – »Zakon«, za mlade može postati istinska škola vjere, nade i ljubavi, škola kršćanske duhovnosti. *Tora*²⁵ zapravo znači uputa, nauk, podučavanje, upućivanje na put, pa onda i *zakon* (koji u neku ruku predstavlja skup svih uputa koje čovjeku omogućuju da ostane na pravu putu). Prvih pet knjiga Staroga zavjeta, odnosno Hebrejske Biblije, u kojima su sabrani zakoni, upute i naredbe Božje zovu se jednim imenom »Tora«. Isus je Zakon odnosno židovsku Toru visoko cijenio: »Ne mislite da sam došao ukinuti Zakon ili Proroke. Nisam došao ukinuti, nego ispuniti« (Mt 5,17). I Pavao isto tako. Židovi su se silno radovali Zakonu. Psalmist pjeva: »Tvoje su mi naredbe pjesma u zemlji kojom putujem. Noću se spominjem, Gospodine, imena tvojega i tvoj čuvam Zakon... Da nije tvoj Zakon uživanje moje, propao bih u nevolji svojoj« (Ps 119,54.92). Židovi imaju poseban blagdan, nazvan Radost nad Zakonom, tj. Torom (hebr. *simhat torah*). Židovima je Tora »mudrost«, bezuvjetno potrebna na putu života. Proučavanje Zakona odnosno Tore židovima je prema Talmudu jedna od neizostavnih duž-

²⁴ LJ. RADOŠEVIĆ, *Biblija – knjiga života. Pedagoški pristup*, u: »Kateheza« 24(2002)1, 51.

²⁵ Hebr. *torah*, imenica ž. r. od glagola *jarah*: pokazati nekome put, uputiti nekoga u nešto, nekoga podučiti (kao imenica znači: poduka, uputa, zakon). A. REBIĆ, *Biblijska teologija*, Zagreb, 1996, str. 129ss; F. CRÜSEMANN, *Die Tora. Theologie und Sozialgeschichte des alttestamentlichen Gesetzes*, München 1992.

nosti: poštivanje roditelja, obavljanje dobrih djela, pomirba čovjeka s njegovim bližnjim i studij *Tore*.²⁶ Ono je preduvjet vršenja Zakona; vrijedi više nego obnova Hrama.²⁷ Ako naime vjernici ne poznaju Zakon, kako će ga onda izvršiti? Rabini proučavaju Toru svaki dan po nekoliko sati. U proučavanju *Tore* ili (još bolje) *Biblije* židovi nam trebaju biti primjer. Poput židovske djece, i naša djeca trebaju uživati čitajući i razmatrajući sadržaj prvih pet knjiga Svetoga pisma (Postanak, Izlazak, Levitski zakonik, Ponovljeni zakon). »Blago čovjeku koji... uživa u Zakonu Gospodnjem, o Zakonu njegovu razmišlja *dan i noć*. On je k'o stablo zasađeno pokraj voda tekućica što u svoje vrijeme plod donosi« (Ps 1, 1-3).

Srce Zakona odnosno *Tore* jesu »Deset zapovijedi«, zapravo »deset riječi« (hebr. *'esre debarim*, Izl 20,2s i Pnz 5,6s). One i nisu u prvom redu zapovijedi, zakoni, nego Božja objava, njegova pomoć ljudima koji žele živjeti u skladu s njegovom voljom. »Ja sam Gospodin, Bog tvoj!« (Izl 20,2) nije u prvom redu izraz Božjeg gospodstva, Božje vlasti nad ljudima, nego riječ utjehe, nade, pouzdanja. Taj izričaj zapravo je ljudima veliko obećanje. Izraz »Bog je *naš Bog* a mi smo *njegov narod*« često se pojavljuje u Starome zavjetu kao zalag zajedništva s Bogom (usp. Ps 95 i drugdje). U svjetlu ovog obećanja izražene su ne samo granice koje trebamo poštivati radi nas samih i radi drugih (ne ubij, ne čini preljuba, ne kradi, ne reci lažna svjedočanstva protiv bližnjega, ne poželi stvari svoga bližnjega uključivši i ženu) nego i novi odnosi među ljudima i novi odnosi u prirodi. Počinak prirode sedme i pedesete godine, jubileji (*jobelim*), oprost svih dugova prilika su da opet svi steknu ono što su kroz sedam puta sedam godina izgubili, odnosno čega su bili lišeni (zemlja, kuća,

osobna sloboda, Lev 25 i Pnz 15). Koja je tu dalekosežna poduka za našu mladež u svijetu u kojem su mnogi *korumpirani* te gramze za bogatstvom, najčešće na račun svoga bližnjega. Tu je zacrtana volja Božja da svatko ima ono što mu je za život potrebno, a da se odrekne onoga što mu nije potrebno, da vrati bližnjemu ono što mu je oteo ili u zalag uzeo ili uzeo da namiri njegove dugove. Primjer obraćenoga Zakeja u Evanđelju po Luki, koji veli: »Evo, Gospodine, polovicu svog imanja dajem siromasima! I ako sam koga u čemu prevario, vraćam četverostruko« (Lk 19,1-10), pokazuje kako sve oteto treba vratiti.

Biblijskoj katehezi »Deset zapovijedi« treba posvetiti posebnu pozornost. One su u biti povelja Saveza koji je prema Knjizi Izlaska Bog sklopio s izabranim narodom u Starome zavjetu. One su program novoga života, života u duhu Saveza, norma oslobođenog i obnovljenog čovjeka. Židovski je narod svake godine o blagdanu Sedmica (hebr. *šavuot*) slavio Deset zapovijedi kao najveći dar Božji. One su za pobožna židova »svjetiljka njegovoj nozi i svjetlo njegovoj stazi« (usp. Ps 119,105). One naređuju ljubav prema Bogu (prve tri zapovijedi) i ljubav prema čovjeku (ostalih sedam zapovijedi). Prve tri zapovijedi koje određuju čovjekov odnos prema Bogu u knjizi Ponovljenoga zakona sažete su zapovijed ljubavi prema Bogu: »Zato ljubi Gospodina, Boga svoga, svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom!« (Pnz 6,5), a ostalih sedam zapovijedi koje određuju odnos čovjeka prema njegovu bližnjemu sažela je knjiga Levitskoga zakona u zapovijed: »Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe« (19,18). Za Isusa to su dvije temeljne i najveće zapovijedi;

²⁶ Talmud, Zerašim, Peah 1.1.

²⁷ Talmud, Mozeđ, Megillah 16b.

one jedna o drugoj ovisi; one sažimlju sav Zakon i Proroke (usp. Mt 22,40).

Ovo je jedan od mogućih načina kako treba s djecom i mladima čitati Bibliju Staroga zavjeta i na temelju čitanja biblijskih tekstova s njima zapodjenuti razgovor. Tako je s djecom moguće čitati biblijske tekstove, pa i one koje smatramo težima, kao što su psalmi. Svakako, nije točno da Biblija za djecu predstavlja teško shvatljivo štivo.

Sve je to izvrsna biblijska didaktika, izvrsna biblijska kateheza, sve to uči i pomaže preoblikovati mlade ljude u poštene građane društva i vjerne članove Crkve, članove pune nade, pouzdanja, ljubavi. Upravo u prijateljevanju s Biblijom mladi otkrivaju put kojim trebaju ići da bi došli do cilja, na kraju do samoga Boga. Nema drugoga puta koji bi bio ispravniji, sigurniji, osobniji, utješniji, učinkovitiji nego što je Biblija.²⁸

ISUS IZ NAZARETA U IZVJEŠTAJIMA NOVOGA ZAVJETA

Biblija je knjiga *pripovijesti*; počinje i završava pripoviješću. I najdublje vjerske istine pokušava *ispripovijedati*. Ona nije *spekulativne*, nego *narativne* naravi. To je narativna teologija. U njoj pripovijedanje postaje temeljni oblik biblijske teologije. Biblija pripovijeda o tome kako se Bog ljudima objavio i kako je zahvaljujući njegovu pripovijedanju nastala zajednica Božjega naroda. Pisac poslanice Hebrejima sažeo je taj način Božjeg komuniciranja s narodom u jednu rečenicu: »Više puta i na više načina Bog nekoć *govoraše* ocima po prorocima; konačno, u ove dane, *progovori* nama u Sinu« (Heb 1,1). Bog se služi onim načinom komuniciranja s ljudima koji njima najbolje odgovara: govorom, pripovijedanjem, pokazivanjem, slušanjem, gledanjem, viđenjem...

1. U školi je najlakše početi s *biblijskim pripovijestima o Isusu iz Nazareta*. Dakako, nije uputno odmah početi s čudesima, s izvještajem o mucu i uskrsnuću, nego s izvještajima o Isusovu rođenju (Mt 1-2 i Lk 1-2), s Isusovim susretima s ljudima koje djeca i mladi mogu lako shvatiti, kao što su npr. Isusov susret sa Zakejem, Isusov susret s farizejima i saducejima, Isusov susret s učenicima (poziv), s Isusovim *usporedbama*, kao što je npr. usporedba o izgubljenom sinu, o milosrdnome Samarijancu, o zlim vinogradarima i mnoge druge. Pripovijedajući mladima o Isusovim susretima s brojnim osobama oko njega – Josip i Marija, pastiri, kraljevi odn. magi, Herod – u prilici smo da im protumačimo prilike koje su u Isusovo vrijeme vladale u Palestini. Možemo im pripovijedati o političkim i vjerskim strankama (farizeji i saduceji), o rimskoj okupaciji Judeje, o otporu zelota protiv Rimljana koji su okupirali Judeju, o Herodu i herodovcima, o mesijanskim nadanjima (narod se nadao da će Bog uskoro poslati onoga koji će ih osloboditi od Rimljana)... Međutim, to ne smije biti cilj naše kateheze. Cilj je pokazati djeci kako je Biblija knjige nade, kako nam ona pokazuje puteve u bolju budućnost. Povijesne i društvene prilike ne smiju nipošto biti cilj našeg izlaganja, nego samo pomoć da osvijetlimo vrijeme i prostor u kojem je Isus živio. Cilj nam je iznijeti biblijsku *poruku*, Isusov *nauk* (*toru*). Poruka a ne povijest bit je novozavjetnih izvještaja; (pri)povijest je samo vanjski okvir, pomoć, sredstvo.

2. Bit svih Isusovih govora je navještaj *kraljevstva Božjega*²⁹ (Mk 1,15 paralele). U

²⁸ I. BALDERMANN, *nav. dj.*, str. 9-14; M. FÖLLING-ALBERS (Hrsg.), *Veränderte Kindheit – Veränderte Grundschule*, Frankfurt 1989.

²⁹ Izraz »kraljevstvo« je tradicionalni biblijski izraz koji znači Božji svijet, svijet Božje vladavine, od

tome se slažu svi evanđelisti. Djeci i mladima treba pripovijedati kako su se u Isusovo vrijeme ljudi nadali nečemu novomu i boljemu, iščekivali su nov svijet u kojem više neće biti progonstva, nepravdi, okupacije, siromaštva, nejednakosti među ljudima. Isusov najveštaj kraljevstva Božjega je nešto kao Isusov san o novome svijetu, nešto – ako se to uopće može usporediti – kao san Martina Luthera Kinga: *I have a dream* o novome svijetu. Isus je sanjao o promijenjenom, novom svijetu.³⁰ Njegov program novoga svijeta da se nazreti iz njegovih usporedbi i iz njegovih čudesa. Isus je proglasio blaženima sve one koji se bore za novi svijet, za nj se zalažu, počinju ga ostvarivati. To se osobito vidi iz njegovih *blaženstava* (Mt 5,3-10; Lk 6,20-26).³¹ Blaženi su siromasi, krotki, gladni i žedni pravедnosti, milosrdnosti, čisti srcem, mironotvorci. U svijetu za koji se Isus zalaže gladni postaju siti, žalosni utješeni, oni koji plaču smiju se... Kako je to snažan i upečatljiv govor, govor koji sažima poruku cijeloga Starog zavjeta, osobito poruku psalama i proroka. To je govor koji utemeljuje nadu. Djeca ga sigurno dobro razumiju, automatski ga primjenjuju na svoje prilike, na ono što vide na televiziji, što čuju od starijih. Isusove riječi u djeci potiču njihovu maštu pa ona nastavljaju razmišljati o tom novom, promijenjenom svijetu. Taj govor snažno utječe na djecu.

3. Isusove *usporedbe* djeci otkrivaju nov svijet koji prije nisu poznavala. Usporedbe o blagu skrivenom u njivi, radost nad pronadenim biserom koji je žena izgubila pa našla, o sjemenu koje je posijano i raste pod raznim uvjetima... otkrivaju djeci što kraljevstvo Božje znači za čovjeka. Brojna Isusova *čudesa* koja Isus čini na djelu pokazuju ono što Isus uči usporedbama: slijepi progledaju, hromi hode, gubavi se čiste, gluhi čuju, mrtvi ustaju, siromasima se

navješćuje evanđelje (usp. Mt 11,4-5). Isus za stol poziva carinike, javne grješnike, susreće bludnice kojima oprašta grijehе i prima ih u zajednicu... Žene nisu isključene iz zajednice. Siromasi nisu isključeni iz zajednice, nisu na rasi nego u središtu zbivanja. Isus objavljuje Boga i *riječima* i *djelima*. To je doista nov svijet. Isus ga naziva *kraljevstvo Božje*. U Isusovo vrijeme, u Galileji, u Jeruzalemu, ljudi su osjetili, rukama opipali, očima vidjeli mogućnost toga novog svijeta. O Isusu se pripovijedalo, k njemu je hrlila množina ljudi. Postao je odjednom *zvijezda* svih u Palestini, *svjetlo* stavljeno na svijećnjak, grad na gori. Svima je ulijevao nadu u nešto novo, nešto silno moćno, privlačno.³²

Kafarnaum, u kojem sve to započinje, stvaran je, opipljiv, vidljiv. On nije bilo kakav grad, nije nikakva iluzija, to je uograd, grad u kojem smo svi mi kod kuće, doma. Osobe koje tu susrećemo nisu osobe od voska, to su sve živi i opipljivi ljudi.

4. Pripovijesti o *čudesima* za djecu su vrlo napeto štivo. Uza svu svoju razumljivost i jasnoću, ona zadaju djeci i neke poteškoće, bude stanovite sumnje. Djeci treba omogućiti da sami čitaju evanđeoske tekstove o čudesima, da međusobno uspoređuju izvještaje pojedinih evanđelista, da

nosno *novi svijet, svijet novih odnosa među ljudima i svijet novih odnosa između ljudi i Boga*. To treba već djeci protumačiti da ne dobiju krivu sliku o »kraljevstvu« kao kakvoj monarhiji, jer su one često povezane s totalitarističkim režimima.

30 I. BALDERMANN, *Gottes Reich – Hoffnung für Kinder. Entdeckungen mit Kindern in den Evangelien*, Neukirchen 31996.

31 Isusovim blaženstvima treba u biblijskoj katehezi posvetiti posebnu pozornost. Vidi A. REBIĆ, *Blaženstva*, Zagreb 1986.

32 L. SCHOTTROFF – W. STEGEMANN, *Jesus von Nazareth – Hoffnung der Armen*, Stuttgart 31990; I. BALDERMANN, *Der Himmel ist offen. Jesus aus Nazareth: eine Hoffnung für heute (Erzählung)*, München/Neukirchen 21992.

uvide njihove razlike, pa se onda pitaju odakle i zašto te razlike. Treba ih uputiti da čitaju paralelna mjesta u Staromu zavjetu kako bi mogli bolje shvatiti koju poruku novozavjetni izvještaji o čudesima u sebi kriju. Djecu treba naučiti da se šecu kroz tekstove Staroga i Novoga zavjeta³³, da ih povezuju (kao što su to činile »Bibliae pauperum«), da ih analiziraju, da u njima pronadu sebe, svoje poteškoće, svoje situacije. Nakon takvoga aktivnog čitanja izvještaji o smirivanju oluje na Genezaretskom jezeru i o ozdravljenjima u njima dobivaju smisao. To za njih više nisu puke priče, nego izazovi koje treba riješiti, pozivi kojima treba odgovoriti. Tada izvještaji o čudesima za njih poprimaju *teološku* dimenziju. Mladi u Isusu prepoznaju obećanoga Mesiju, spasitelja, koji je trebao doći da izliječi bolesti, da utješi žalosne, osnaži obeshrabrene, da im omogućući uvid u novi svijet. Djeca počinju shvaćati kako Isus može nadvladati bolesti, utihnuti uzburkano jezero, čak i mrtve uzdignuti na novi život, ako u ljudima postoji čvrsta vjera u Isusa. Isus u tim opisima tako ljudski postupi. On ne čini čudesa djela uz pompu, na kazališni način, po nekoj čarobnoj moći, nego upravo po svojoj ljudskosti – u njemu se »pojaviła dobrostivost i čovjekoljublje Spasitelja našega, Boga« (Tit 3,4). On se ne bori protiv prirodnih sila i zakona kao protiv nekih vjetrenjača. Tu se radi o zakonima sasvim drukčije naravi o čijim lomovima doista ovisi naš život, radi se o životnim problemima koje nam nanose smrtni krugotokovi, krugotokovi sljepoće i beznađa, razočaranja i oduzetosti, siromaštva i gladi, nasilja i mržnje. Isusova čudesa poručuju kako je on nadvladao taj smrtni krugotok. Vjerodostojnost biblijskih izvještaja o čudesima ne ovisi o nadljudskim silama, nego neposredno o vjerodostojnosti njegove poruke.

Biblijska čudesa često su opisana tako da mladi shvate kako čovjek sam svojim silama ne može ništa postići, a Bog u osobi Isusa može sve ostvariti. Izvještaji o čudesima pokazuju kako Isus bolesne i razočarane ljude ponovno uspravlja, podiže. Isus slijepima daje spoznati da je njihov očajnički poklik imao učinka, da ih je njihova vjera spasila (Mk 10,52). Ozdravljenom hromom čovjeku nalaže da nosiljku sam ponese kući (Mk 2,11). To su tako ljudske priče! One oslobađaju. One čovjeka žele uvući u ono o čemu izvješćuju. To će djeca i mladi shvatiti najkasnije kad pročitaju riječi koje se upravo njih tiču: Budi hrabar! Ustani! Zove te! (Mk 10,49). Ne boj se! Samo vjeruj! (Mk 5,36). Sinko! Otpuštaju ti se grijesi! (Mk 2,5). Ustani, uzmi postelju svoju i pođi kući! (Mk 2,11)

Evandeoski izvještaji o čudesima izazivaju dječju *maštu*, prodiru duboko u nju. Mladi se osjete dionicima tih izvještaja, poistovjećuju se s osobama i njihovim problemima, nevoljama, jadima. Čitajući izvještaj o slijepcu, mladi se poistovjećuju i sa slijepcem i s onima oko njega, s ocem nadglednikom sinagoge koji tjeskobno iščekuje ozdravljenje svoje kćerke, s kćerkicom koja je sasvim pri kraju, na samrti, s članovima obitelji koji poručuju ocu: Kći ti je umrla. Čemu dalje mučiti učitelja (Mk 5,21-43). Izvještaji o čudesima imaju *didaktičku* svrhu; njima se želi postići da se čitatelj mnogostruko poistovjećuje s opisanim likovima.³⁴

5. Nakon svega toga mladi će se pitati poput Isusovih suvremenika: *Tko je ovaj*

³³ Danas se u Hrvatskoj nude razne biblijske slikovnice, Biblije za mlade, Biblije za djecu. Kateheti trebaju savjetovati roditeljima koje izdanje najbolje odgovara djeci a koje mladima.

³⁴ G. SCHOLZ, *Didaktik neutestamentlicher Wundergeschichten*, Göttingen 1994; I. BALDERMANN, *Einführung*, str. 69-81.

koji tako veličanstveno govori i čini tako veličanstvena djela? ili »Odakle ovomu ta mudrost i te čudesne sile?« (Mt 13,54). Njihova će reakcija biti slična reakciji Isusovih suvremenika: »To je Prorok, Isus iz Nazareta galilejskoga« (Mt 21,10). »Sve obuze strah te slavljahu Boga govoreći: 'Prorok velik usta među nama! Pohodi Bog narod svoj!'« (Lk 7,17). Tako su mladi čitajući biblijske tekstove o Isusu i izlaganja svojih kateheta dovedeni do toga da sami otkriju *tko* je Isus. Očigledno, mnogo ovisi o tomu kako im kateheti pripovijedaju o Isusu. Umjesto da djeci prenose kristologiju kako su je naučili na bogoslovnim učilištima, trebaju im tako ispričati biblijske izvještaje o Isusu da djeca i mladi sami spoznaju što je to osobito u osobi Isusa iz Nazareta. Vjerojatno će imati nešto drukčiju spoznaju o Isusu nego što je kristologija njihovih kateheta. To treba uzeti na znanje i voditi računa o tomu da je spoznaja otajstva Kristova *postupna*, u skladu s rastom i dobi, kao što je bila i u prvih kršćana. Umjesto da u njihove male glave guraju kristološke naslove: Sin Božji, Krist, Mesija, Sin Čovječji, Gospodin, trebaju im pomoći da sami na temelju čitanja biblijskih tekstova iz Staroga zavjeta (proroštva) i Novoga zavjeta (ispunjenja proroštava) počnu razmišljati i zaključivati tko je to Isus za njih i za sve nas putnike na zemaljskom hodočašću.

Svi kristološki naslovi (Krist, Mesija, Sin Božji, Sin Davidov) imaju svoje podrijetlo u kralju Davidu, koji je u Bibliji postao polazištem za razmišljanje o Mesiji. Po proroku Natanu Bog je Davidovu sinu, »kući Davidovoj«, dao veliko obećanje: »Ja ću njemu biti otac, a on će meni biti sin... Tvoja će kuća i tvoje kraljevstvo trajati do vijeka preda mnom, tvoje će prijestolje čvrsto stajati zasvagda« (2 Sam 7, 14-16). S jedne strane to je bilo veliko obećanje, ali

i kriterij po kojemu su sve Davidove nasljednike na njegovu prijestolju mjerili i sudili, i malo je njih moglo tom kriteriju udovoljiti. Psalmist je to veliko obećanje protumačio ovako:

»On će spasiti siromaha koji uzdiše,
nevoljnika koji pomoćnika nema;
smilovat će se ubogu i siromahu
i spasit će život nevoljniku:
oslobodit će ih nepravde i nasilja,
jer je dragocjena u njegovim očima krv
njihova.« (Ps 72,12-14)

Natanovo je obećanje utemeljivalo nadu u budućeg kralja koji će vladati po Božjoj volji. Kako se iz Psalma jasno vidi, starozavjetni siromasi nadali su se da će ih budući kralj osloboditi svega zla i osigurati im pravdu i pravednost. Oni su iščekivali onoga koji će promijeniti lice zemlje. Ta je starozavjetna nada živa još i dandanas. Onaj koji ima doći i uspostaviti pravednost u svijetu bit će idealni kralj koji će imati sve pozitivne vlastitosti kralja Davida. U biblijskoj je predaji taj budući kralj trebao svladati sve nasilnike i ugnjetače. O njem vrlo zorno govori Deuterozaharija:

»Klikni iz svega grla, Kćeri sionska!
Vići od radosti, Kćeri jeruzalemska!
Tvoj kralj se evo tebi vraća:
pravičan je i pobjedonosan,
ponizan jaše na magarcu,
na magaretu, mladetu magaričinu.«
(Zah 9,9)

Ova se proročka nada ispunjava kada Isus na Cvjetnicu svečano ulazi u Jeruzalem. O njegovu ulasku u Jeruzalem biblijski pisac (evangelist) priča točno onako kako je prorok Deuterozaharija prerekao. Već djeca mogu shvatiti da protiv moćnika ovoga svijeta može pobjedonosno nastupiti samo onaj tko je pravedan i pravičan, koji je sâm iskusio siromaštvo i ne-

moć. To je u biblijskoj tradiciji Mesija u kojega su mnogi polagali nadu. I mesijanski (kristološki) naslov »Sin Božji« izražava tu nadu: kao Sin Božji bit će on jamac, odvjetnik, zagovornik Božje pravednosti. Nije on neki *nadžovjek* («Übermensch») ili *polubog*. O polubogovima Stari zavjet negativno izvješćuje u Post 6,1-4. Da kršćanstvo spriječi takve predodžbe o Isusu Kristu, proglasilo je na Kalcedonskom koncilu (451.) dogmu: u Isusu Kristu susrećemo »pravoga Boga« i »pravoga čovjeka«. U Bibliji je objavljeno da nas Bog susreće i govori preko ljudi, ljudskim riječima. Po prorocima je ocima našim govorio njihovim jezikom, na različite načine i u više navrata. Naposljetku nam se objavio u svome Sinu, u Isusu iz Nazareta, u sasvim ljudskom liku i po njemu progovorio sasvim ljudskim govorom (usp. Heb 1,1). Pravi Bog i pravi čovjek. U Isusu iz Nazareta mogu zamijetiti utjelovljenu Božju Riječ samo ako ga prihvatim kao pravoga čovjeka. Ne smijem Isusu ništa odbiti od njegova čovještva da bih ga prihvatio kao pravoga Boga niti mu dodavati ono što ga čini Sinom Božjim. Sasvim jednostavno, samo u ovom pravom, tjelesnom čovjeku Isusu mogu prepoznati Sina Božjeg. Do te spoznaje dolaze i mladi ako pažljivo čitaju evanđelja i Pavlove poslanice. Biblija uči mlade da samostalno, dakako pod vodstvom svojih kateheta, dođu do spoznaje onoga što Kalcedonski koncil naučava. Ako kateheti djeci i mladima žele pokazati da je Isus Sin Božji, onda moraju o njemu tako pripovijedati da djeca u Isusu prepoznaju onoga kojega Stari zavjet naviješta kao ispunjenje nade starozavjetnih pravednika, kao kralja, kao Sina Čovječjega koji živi i djeluje jednostavno kao čovjek među ljudima, koji nadvladava i s prijestolja skida moćnike ovoga svijeta i na kraju u svojoj smrti slavi pobjedu kao Uskrsli

Gospodin koji se upravo u svome uskrsnuću silom Duha Svetoga objavljuje kao Sin Božji (usp. Rim 1,1-4). Tako, evanđelja zorno prikazuju kako je Isus za nas živio, za nas umro i za nas uskrsnuo.

»A on je naše bolesti ponio, naše je boli na se uzeo, dok smo mi držali da ga Bog bije i ponižava. Za naše grijehе probodoše njega, za opačine naše njega satriješe. Na njega pade kazna – radi našeg mira, njegove nas rane iscijeliše.« (Iz 53,4-5)³⁵

6. U vjeronaučnoj nastavi treba naposljetku govoriti i o *Isusovu uskrsnuću* i o *uskrsnuću tijela*. To je posljednje i najteže poglavlje – o tomu kako *učiti* vjerovati, *dati se i ljubiti*. Ako djeci i mladima *apstraktno* govorimo o uskrsnuću, ako im *teoretski* iznosimo kršćansku dogmu uskrsnuća tijela, djeca i mladi neće to razumijeti, neće to zadržati u pameti i srcu, još manje će to u svome životu učiniti *temeljem* vjere, nade i ljubavi. Uskrsnuće Isusa Krista jest *srž* kršćanske vjere; bez uskrsnuća Isusova naša bi vjera bila *uzaludna* (usp. 1 Kor 15,14.17). Da nije bilo Isusova uskrsnuća, ne bi bio napisan ni Novi zavjet. To *znati* jedna je stvar, a druga je to *učiti i naučiti*.

Što znači smrtni strah, znaju i djeca. Govoreći o uskrsnuću, dobro je početi s iskustvima koja djeca imaju o smrti, o umiranju, o čovjekovoj težnji za vječnim životom. I tu nam pomažu *psalmi*. U njima treba otkrivati iskustva o smrti i o životu. Jedva da ima u svjetskoj književnosti tekstova kao što su psalmi koji tako sjajno govore o smrtnom strahu i o pobjedi nad smrću, o težnji za životom i o Božjem za-

³⁵ H. DEMBOWSKI, *Einführung in die Christologie*, Darmstadt 31993; I. BALDERMANN – G. KITTEL, *Die Sache des Religionsunterrichts*, Göttingen 1975, str. 173. i d.; P. STUHLMACHER, *Jesus von Nazareth – Christus des Glaubens*, Stuttgart 1988.

hvat u dubinu čovjekove smrtne stiske i o Božjem izvlačenju čovjeka iz smrti u život. Jedva koji tekst tako lijepo govori o smrtnoj stisci i ljepoti života kao Ezekijina molitva, psalam u Iz 38. Taj tekst treba glasno, pozorno, više puta čitati.³⁶

Da bismo naučili što znači uskrsnuti od mrtvih, trebamo najprije shvatiti ljepotu stvorenoga svijeta, naučiti ljubiti život, ali i naučiti što znači umrijeti. To je prvi korak da bismo naučili i shvatili što znači uskrsnuti od mrtvih. Psalmist u Ps 71,20 (da uzmemo samo jedan psalam kao primjer) vapi:

»Trpljenja mnoga i velika bacio si na me; ali ti ćeš me opet oživiti i opet me podići iz dubine zemlje.«

Psalmist govori iz iskustva. On je u prošlosti nešto doživio, doslovno: »*Učinio si mi da vidim* (u hebrejskom izvorniku: perfekt hifila) *tjeskobe mnoge i zle, ali ćeš me opet oživiti* (oživljavaš me trajno) *i opet me podići iz dubine zemlje* (podizeš me trajno).«³⁷ Hebrejski jezik nema kao hrvatski oštro određena vremena, nego zapravo samo dva vida radnje: svršenu (perfekt) i nesvršenu (imperfekt) radnju. Ova druga radnja označuje prošlost, sadašnjost i budućnost, zapravo trajnost radnje ili stanja. »I opet me oživljavaš«, to se događa u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. No ne treba s mladima ulaziti u takve profinjene pojedinosti hebrejske sintakse. To će im možda biti dosadno. Svakako, ovo »podizanje« psalmista iz dubine zemlje ima značenje konačnog čina: riječ nije o strahu pred smrću, nego o radosti nad životom. Psalmist govori na temelju iskustva: Gospodin ga je spasavao, on ga spasava i spasit će ga konačno zauvijek. Na njegovu iskustvu s Bogom temelji se njegova vjera i nada u život. Psalmist ukazuje na svoje iskustvo s Bogom. Biti podignut iz dubine zemlje, zna-

či čudesni događaj, čudesni čin Božji. To je novo rođenje, rođenje za vječnost. Time, dakako, strah nije ukinut. On traje i dalje, ali nema zadnju riječ. Zadnja je riječ: Bog izbavlja iz dubine smrti i podiže u život. Psalmist ima iskustvo s Bogom živih a ne mrtvih (Mk 1,27s). Ako shvatimo da smrt nema zadnju riječ, onda učimo nadati se životu.³⁸

Katehet može uzeti neki drugi psalam, npr. Ps 22, te s djecom i mladima učiti što za čovjeka znači *uskrsnuće*. Psalam počinje vapajem: »Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?« Tu nije prvenstveno riječ o napuštenosti s Božje strane, nego o odnosu povjerenja i pouzdanja u Boga koje je uzdrmano a koje treba ponovno uspostaviti. Psalmist se čvrsto pouzdaje u Boga. Njegovo pouzdanje u Boga nitko i ništa ne može slomiti. Da on nema tog pouzdanja, ne bi Bogu vapijao za pomoć. »Bože moj, vičem danju, al' ne odvraćaj.« Tako viče Bogu samo onaj koji ima iskustva da ga je Bog bezbroj puta uslišao. Izraz »Bože moj«

³⁶ »Govorio sam: U podne dana svojih ja moram otići. Na vratima Podzemlja mjesto mi je dano za ostatak mojih ljeta. Govorio sam: Vidjet više neću Gospodina na zemlji živih, vidjet više neću nikoga od stanovnika ovog svijeta. Stan je moj razvrnut, bačen daleko, kao šator pastirski; poput tkalca moj si život namotao da bi me otkinuo od osnove... Gospodine, za tebe živjet će srce moje i živjet će moj duh. Ti ćeš me izliječiti i vratiti mi život, bolest će mi se pretvoriti u zdravlje. Ti si spasio dušu moju od jame uništenja, za leđa si bacio sve moje grijehе. Jer Podzemlje ne slavi te, ne hvali te Smrt; oni koji padnu u rupu u tvoju se vjernost više ne uzdaju. Živi, živi, jedino on te slavi kao ja danas....« (Iz 38,10-19)

³⁷ Iz ovoga se primjera vidi kako je potrebno na nekim mjestima revidirati hrvatski prijevod Biblije. Moram inače odati priznanje: prijevod psalama *Biblije* u izdanju Kršćanske sadašnjosti je inače izvrstan.

³⁸ W. BRUNERS, *Wie Jesus glauben lernte*, Freiburg 1988, str. 111s; I. BALDERMANN, *Einführung in die biblische Didaktik*, str. 198-203.

(hebr. *'elz*) je odraz psalmistova iskustva s Bogom, »nadom Izraelovom«, u kojega se vazda pouzdavao on i »njegovi očevi« i nisu se nikad postidjeli: »U tebe se očevi naši uzdaše, uzdaše se, i ti ih izbavi; k tebi su vikali i spasavali se, u tebe se uzdali, i postidjeli se nisu« (Ps 22,5-6). »Moj Bog« si ti »od krila majčina...« (Ps 22,10-11). »Hvala ti što sam stvoren tako čudesno, što su djela tvoja predivna« (Ps 139,14). Psalmist je duboko svjestan da je njegov život proizišao iz ruke Božje, da sasvim ovisi o Bogu. Taj čudesni život je već sam po sebi pobjeda nad smrću. A u iskustvu sa životom psalmist susreće Boga koji je život i životvorac. Vjera u uskrsnuće u bliskoj je vezi s ljubavlju prema životu, zapisao je Bonhoeffer.³⁹ Evo, tako čitajući psalme učimo što znači *uskrsnuti*, iz dubine zemlje *biti podignut* i vječno u Bogu živjeti.

Isto tako treba uporno i pozorno čitati *evanđelja* i Pavlove *poslanice*, i to one odlomke koji govore o Isusovu i našem uskrsnuću. Kad Ivan Krstitelj »u tamnici doču za djela Kristova, posla svoje učenike da ga upitaju: 'Jesi li ti Onaj koji ima doći ili drugoga da čekamo?' Isus im odgovori: 'Pođite i javite Ivanu što ste čuli i vidjeli: Slijepi progledaju, hromi hode, gubavi se čiste, gluhi čuju, *mrtvi ustaju*, siromasima se navješćuje Evanđelje. I blago onom tko se ne sablazni o mene'« (Mt 11,2-6). Uskrsnuće je ovdje ubrojeno među velika djela Božja kojima se Mesija očituje narodu kao Božji poslanik. Ivanovi poslanici trebaju shvatiti novost života koju donosi Isus iz Nazareta i obavijestiti Ivana što su »*vidjeli*«: *mrtvi ustaju*, slijepi progledaju, hromi hode, gubavi se čiste, gluhi čuju, siromasima se navješćuje Evanđelje. S Isusom je uistinu nastalo nešto novo: *carinik* je napustio svoj unosni posao i pošao za Isusom da naviješta radosnu vijest o kraljevstvu Božjem, *zelo* se oslobodio ubilačke čarolije moći,

muževi i žene opterećeni grijehom slobodni su i oslobođeni svakog zla i radosno slijede Isusa... Svi su oni dokaz za uskrsnuće od mrtvih. Za Isusa, pa prema tomu i za biblijskog pisca, biti *u grijehu* isto je što i *biti mrtav*, a biti *u milosti* i *ljubavi s Bogom* isto je što i *živjeti*. Marti, Lazarovoj sestri, reče Isus: »Ja sam uskrsnuće i život: tko u mene vjeruje, ako i umre, živjet će. I tko god živi i vjeruje u mene, neće umrijeti nikada. Vjeruješ li ovo?« Odgovori mu Marta: »Da, Gospodine! Ja vjerujem da si ti Krist, Sin Božji, Onaj koji dolazi na svijet!« (Iv 11,25-27). Evanđelisti tu novost života, koju je Isus svojom osobom, svojim *riječima* i *djelima* objavio, ističu opisujući Isusova čudesa. Čitajući evanđeoske opise treba omogućiti djeci da u njima otkriju nešto više nego puka slova, riječi, tekst. U njima treba otkriti dušu, tj. poruku, riječ o Isusu i o Bogu (to je smisao i značenje *teologije*). Djeca i mladi to mogu pratiti ako im katehet svojim izlaganjima pripomogne. Sve će biti drukčije ako djeca nauče čitati izvještaje o čudesima kao izvještaje nade i ljubavi, izvještaje koji otvaraju srca mladih, koji ih oslobađaju iz vlasti zla odnosno grijeha, izvlače ih iz dubine smrti u širinu i svjetlost života, širom im otvaraju nove duhovne vidike. Onda se ista čudesa događaju i njima: otvaraju im se oči da vide, uši da čuju, usta da progovore slavu Bogu.... To je cilj i smisao biblijske didaktike.

Nakon Isusove smrti nešto se dogodilo što je od *razočaranih* učenika učinilo *hrabre svjedoke*, uvjerenе u novost života koju je Isus prouzročio i nama navijestio kao nadu. Vijest o tomu da je Isus živ, da nije više među mrtvima, nego živima, išla je od

³⁹ D. BONHOEFFER, *Widerstand und Ergebung*, str. 175.270.307 (na hrvatski preveo T. Ivančić, *Otpor i predanje*, KS, Zagreb, 21993)

ustiju žena do usiju muževa plaho, tiho, skromno. »Što tražite Živoga među mrtvima? Nije ovdje, nego uskrsnu!« (Lk 24,5), ili »Ne plašite se! Isusa tražite, Nazarećanina, Raspetoga? Uskrsnu! Nije ovdje! Evo mjesta kamo ga položiše. Nego idite, recite njegovim učenicima i Petru: Ide pred vama u Galileju! Ondje ćete ga vidjeti, kamo vam reče!« (Mk 16,6-7). Čitajući evanđeoske tekstove djeca će uživati, razvijati maštu, otkrivati novost koju je anđeo ženama navijestio: *Isus živi i nakon što je umro. On je među nama!* To je veliki preokret: smrt je poražena na drvetu, ondje gdje je prvi Čovjek iskazao nepovjerenje Bogu (Post 3). Taj preokret, prijelaz iz smrti u život, prve navješćuju žene. Nije to bez razloga! One su pod križem Isusovim stajale do njegove smrti i nisu mogle i nisu htjele smrti priznati njezinu pobjedu. Rano ujutro prvoga dana u tjednu htjele su iskazati posljednji čin ljubavi Isusu. A onda im se odjednom nešto dogodilo što same nisu mogle protumačiti: sunce granu, grob je otvoren, ali prazan, Isusa nema tu, Bog ga je uskrsio. On je na putu u Galileju, ondje gdje je započeo svoje djelovanje, ondje će ga i završiti. Učenicima će reći zadnju riječ: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji! Podite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovijedio!« (Mt 28,18-20)

Poruku o uskrsnuću ne mogu svi shvatiti, nego samo oni koji su usidreni u Svetome pismu, koji su hranjeni iskustvima i obećanjima iz Svetoga pisma. Sva bi iskustva na dugom putu povijesti spasenja koju opisuje Biblija bila uzaludna da je smrt imala zadnju riječ, da Isus nije *živ*. Bog to ne može dopustiti: »Jer mi nećeš ostaviti dušu u Podzemlju ni dati da pravednik tvoj truleži ugleda!...« (Ps 16,10-11). To je poruka koja stubokom mijenja čovjeka vjere,

poruka koju već djetetu u trenutku krštenja izgovaramo: »Probudi se, ti što spavaš, ustani od mrtvih i zasvijetlet će ti Krist!« (Ef 5,14)

Otvoreni grob, odvaljeni kamen s groba, anđeo na ulazu u grob, njegove riječi... Jedva da ima boljeg jezika kojim bi se moglo izgovoriti to novo što se s Isusom dogodilo, nego su biblijski izvještaji o Isusovu uskrsnuću. Zato ih treba čitati, ponovno čitati i iščitavati u njima poruku o novini života. To je izvrsna biblijska didaktika.

7. *Posljednja večera – ustanova euharistije*. Posljednja večera Isusova posljednja je poruka prije smrti i uskrsnuća svijetu o nadi u život, o životu iz vjere i nade. Isus je slavio židovsku pashalnu večeru (židovski: *seder*) kao svoju posljednju večeru sa svojim učenicima, večeru na kojoj je svojim ostavio kao *testament* sebe sama, svoju ljubav, svoj život, svoje tijelo i svoju krv. Da bi to ostvario, nisu mu bile dostatne riječi, nego je posegnuo i za *znakovima* kruha i vina. Značenje koje je za židove imala pashalna večera Isus je primijenio na sebe, na svoju smrt na križu u kojoj on otkupljuje ljude za Boga. Povijesnospasenjsko značenje koje je za židove imao na pashalnoj večeri *blagoslovni kruh* i *blagoslovna čaša vina*, temeljni i gotovo sakramentalni znak pashalne večere, Isus je primijenio na sebe.

Blagoslovni kruh i blagoslovna čaša vina židovima na pashalnoj večeri, sederu, znače, aktualiziraju i ponazočuju izlazak iz Egipta, iz kuće ropstva, štoviše oslobodnje iz svakog ropstva, ulazak u slobodu... Isus želi svojimima, i nama, poručiti da je on taj *kruh* i to *vino*. Blagoslovne riječi koje je kao i svaki pobožni židov kućedomačin izgovorio slaveći *seder* nad kruhom »Blagosloven da si ti koji izvede kruh iz zemlje...« (usp. Ps 104,14) pohvala su u čast čudesnog dara života. »Ako je tko žedan, neka dođe k meni! Neka pije koji vjeruje u mene!«

(Iv 7,37) ili »Dodite k meni svi vi, izmoreni i opterećeni, i ja ću vas odmoriti!« (Mt 11,28). Sve što je Isus govorio i činio sada je na posljednjoj večeri sabrano u tom kruhu. On uzima pashalni kruh u svoje ruke, blagoslovi Boga, razlomi kruh i dijeli ga svojim susljednicima govoreći: »Uzmite, ovo je tijelo moje!« (Mk 14,22). Luka dodaje: »koje se za vas predaje! Ovo činite meni na spomen!« (Lk 22,19). Isto je ponovio uzimajući u svoje ruke čašu vina: »Ovo je krv moja, krv Saveza, koja se za mnoge proljeva!« (Mk 14,24). Razlomljeni pashalni blagoslovni kruh, pashalna blagoslovna čaša s vinom – to je Isus Krist! On oslobađa iz ropstva grijeha, iz ropstva smrti, on oživljuje! Kruh je u mnogim kulturama i religijama simbol života. Kruh znači život i budućnost. On daje život. Isus daje svojim kruh da bi živjeli. Isus uistinu i reče: »Ja sam kruh života... kruh istinski, kruh Božji koji silazi s neba i daje život svijetu... kruh koji silazi s neba: da tko od njega jede ne umre nikada... Kruh koji ću ja dati, tijelo je moje – za život svijeta! .. Tko jede ovaj kruh živjet će uvijek« (Iv 6,32-58). Tako je Ivan u svom evanđelju protumačio značenje euharistijskog kruha, značenje euharistije.

Isus slobodno i svjesno ide u smrt, te preko smrti i s onu stranu smrti utemeljuje sa svojim zajedništvo kojemu je On, proslavljeni i uskrsli Gospodin, kruh istinski i piće istinsko. Isus je riječi ustanove euharistije izgovorio na aramejskom je-

ziku, a predane su nam u evanđeljima na grčkom. U aramejskom jeziku za »tijelo« stoji riječ »guf«, a ona u aramejskom znači osobu, čovjeka. »Ovo je tijelo moje« znači »Ovo sam ja, tijelom i dušom, živi i uskrsli!« Isto tako i »krv« znači život, konkretnu osobu od mesa i krvi. Ono što primamo iz kaleža *život* je u osobi, *život u punini*, *život naprosto*. »Ja sam uskrsnuće i život: tko u mene vjeruje, ako i umre, živjet će. I tko god živi i vjeruje u mene, neće umrijeti nikada!«, reče Isus Marti (Iv 11,25-26). To što Isus obećava savršeno se ostvaruje u darovanom kruhu i vinu.

Eto, tako smo pokušali pokazati kako se pozornim i osobnim čitanjem Svetoga pisma može rasti u vjeri, nadi i ljubavi, odgajati se, sazrijevati, »*napredovati u mudrosti, dobi i milosti kod Boga i ljudi*« (Lk 2,52); kako je biblijski govor bogat simbolikom, značenjem, životom koji nam obećava i daje. Čitajući evanđeoske izvještaje o uspostavi euharistije, uspoređujući ih međusobno i dopunjući ih (Ivanovim riječima), djeca dolaze do punog značenja onog što učimo u teologiji o euharistiji. Ako omogućimo mladima da upravo čitanjem biblijskih tekstova dođu do novih objavljenih spoznaja, te će ih spoznaje spasiti; one će im značiti mnogo više nego teoretsko izlaganje vjerskih istina visokim ili dubokim teološkim pojmovima, koje oni najčešće ne razumiju. Bibliju treba uistinu vratiti u temelje kateheze. Biblija je najbolji priručnik za učenje vjere, nade i ljubavi.